

paikallisen sanan taustaa enemmänkin, palauttaa sana oikeaan kontekstiinsa tai valaista jotakin kielenilmiötä. Erityisesti on otettava huomioon murrepohja (ja sille rakentuva puhekieli) niissä kohdin, missä se yhä vaikeuttaa normatiivista kielenkäyttöä. Kielenhuoltajan on siis syytä tarkkailla paitsi »räjähdysmäisesti» leviäviä sanamuoteja myös sitkeästi säilyviä paikallispiirteitä.

Jaakko Sivula

Sanakilpailun saalista

Virittäjän 2. vihkossa kerrottiin lyhyesti tuloksista, joita edellisen vihkon kilpailu vastineiden löytämiseksi hankalille vierasperäisille sanoille oli tuottanut, ja luvattiin palata asiaan syksymmällä. Sen jälkeen on aineistoa seulottu sekä kielilautakunnan että Kotikielen Seuran kokouksessa — kaksissakin »pohtiaisissa» siis, käyttäkseni sanaa, jota eräs kilpailijoista oli ehdottanut hiukan erikoistuneempaan merkitykseen eli »teach-in-keskustelun» suomalaisiksi vastineeksi. Syksyn mittaan tuntuu suurin piirtein selvinneen, mitä käyttökelpoista uutta sanastoa kilpailu antoi saaliiksi ja mitkä sanat yhä jäivät vaille varmaa vastinetta tai jo ennestään käytettyjen vastineiden varaan. Esittelen seuraavassa tuloksia sana sanalta, kilpailujulistuksen mukaisessa järjestyksessä.

antiperspirantti. Tällä sanalla on pituudestaan ja vieraskaikuisuudestaan huolimatta etu, joka tekee sen ainakin mainostuksessa käyttökelpoiseksi: se ei sisällä suorাসുകാista viittausta niin arkiseen asiaan kuin hieken. Muun muassa käännös *hienestoaïne* jää siitä siksi jälkeen (samoin »hietönne»: »hietönteen», jota eräs kilpailija kurillaan oli ehdottanut, lähtökohtana oletettava privatiiviverbi »hietöntää» = 'tehdä hietömäksi'). Muodoltaan mahdollinen mutta tähän erikoistettävään vähän ilmeettömän tuntuinen ehdotus on *kuive*; se sopii periaatteessa

tietysti minkä hyvänsä kuivausaineen, kuivitteen nimitykseksi. Nimikysymys jää edelleen auki. Ohimennen kannattaa muistuttaa, että lähisukuisella käsitteellä *deodorantti* sitä vastoin on hyvä vastine *raikaste* (tarvittaessa *ihonraikaste*). Mainosväeltä sekin tuntuu helposti unohtuvan.

bookata (buukata), booking. Keväällinen palkintolautakunta nosti ehdotusten johdosta esiin verbin *emata*: *entaan* (jo Lönnrotin sanakirjan tuntema, merkityksenä 'anticipera, förutsätta'). Myöhemmissä keskusteluissa ratkaisun osuvuutta on kuitenkin epäilty. Sanan taakkana on astevaihtelun takia hiukan hankala taivutus, ja sitä paitsi voi kysyä, eikö jo tuttu *varata* (esim. matkalippu, hotellihuone) täytyä saman tehtävän. Sen lisäksi on tarjolla tietysti myös *kirjata*: voidaan ajatella sellaista työnjakoa, että asiakas varaa paikan itselleen, matkatoimisto kirjaa varauksen.

come-back. Kilpailujulistukseen turhaan livahtanut sana; vanhastaan käytetty *paluu* (esim. filmitähden, urheilijan, poliitikon) sopii vastineeksi mainiosti edelleen.

data ~ daatta. Tämä automaattisen tietojenkäsittelyn ajankohtaistama termi on moneltakin kannalta harmillinen. Se on lähtöjään latinan partisiipin perfektin monikko (vrt. yksikköön *datum*, alk. »annettu») mutta pyrkii suomessa käyttäytymään yksikkövärtalon tavoin ja on siksi johtanut uudentyyppiseen, kaksinkertaiseen monikkoon *da(a)lat*: *da(a)toissa* jne. Tällainen kehityshän tunnetaan eräistä muistakin sanoista (mm. yksikkönä käytetyt »fakta» ja »media»), ja samantyyppisten sanojen taivutus on kompastuskivenä myös ruotsissa (esim. järjestelmään huonosti luontuva monikko *media* pro *medier* ja yksiköksi pujahtanut *centra* pro *centrum* tai *center*, ks. Bertil Molde, *Språk-vård* 1/1970 s. 2—). Lisäpulmana *data ~ daatta* -tapauksessa ovat kesto-suhteet: lyhyt vai pitkä ensi tavun vokaali, yksinäis- vai geminaatta-t?

Vastamainitut »fakta» ja »media» ovat sikäli vaivattomia, että ne voidaan helposti korvata muilla sanoilla: »fakta» = *tosiasia*, lyhempi *tosio* tai yksinkertaisesti

seikka, »media» yleensä = *viestin* : *viestimet*. »Daatankin» vastineeksi sopii usein pelkkä *tieto*. ATK-alan terminologiaan, määräälaatuista tietoyksikköä tarkoittamaan, se kuitenkin voi tuntua liian kalpealta. Tähän tehtävään on jo ennen ollut ehdolla sana *tiedos* (johtoon vrt. *aita* : *aidas* 'aidan ainespuu'), ja se toistui myös muutamien kilpailijain ehdotuksissa. Pienoisesta alkujäykkyydestään huolimatta sana tuntuu käyttökelpoiselta; sen perusteella olisi ajateltavissa mm. yhdyssana *tiedossiirto* sen »datasiirron» sijaan, jota nykyään käytetään jopa asetustekstissä tarkoittamassa kooditettujen ATK-tietojen siirtoa televerkkoon kuuluvia johtoja pitkin. Mahdotonta ei ehkä olisi sekään, että otettaisiin käyttöön *antaa*-verbin johdos *anne* merkitsemään tuota tietoyksikköä ja samalla hiukan helpottamaan kovin runsaskäyttöisen *tieto*-sanana ja koko *tietää*-sanueen kuormaa. Tällaiselle muodosteelle olisi malleja muissa kielissä: paitsi englannin *datum* : *data* myös esimerkiksi saksan *Angabe*, ruotsin *uppgift* ja ennen kaikkea viron näppärä *anne* : mon. *andmed*.

dealer. Hyvää termimäistä vastinetta tälle 'huoltamon pitäjää' merkitsevälle sanalle ei ottanut löytyäkseen. Suora käännös *jakaja* on tietenkin mahdollinen.

dekodoida, *dekoodata*. Puhemielessä on tämän, koodittamisen eli »koodaamisen» vastakohtaa tarkoittavan sanan vastineena käytetty mm. verbiä *avata*, jopa *repää* (prof. R. Tuomikosken kertoman mukaan ainakin jo 40-luvun sota-aikana vihollisen salakirjoitussanomiam selväkielistetessä). Terminomaisesti vastineeksi palkintolautakunta päätyi suosittamaan Timo Laurilan ehdotusta *selvätä*.

eskaloida ja *de-eskaloida*. Vietnamin sodan levittämiä kansainvälisiä muotisanomia vuodesta 1965 lähtien. Suomen *porras*-kannasta on »eskaloisimelle» vaikea johtaa sellaista vastinetta kuin ruotsissa yleiseksi käynyt *upptrappa*; verbi *porras*taa ei tähän tehtävään tunnu tarpeeksi puhvalta, ja vastineetta jäisi joka tapauksessa vastakohta *nedtrappa*. Toisaalta on kyseen-

alaista, onko tuo ruotsinno *upptrappa* ollut edes tarpeen, kun ruotsissa kerran »ennestään on ollut sellaisia mainioita sanoja kuin *stegra*, *vidga* jne.» (Bertil Molden huomautus hänen ja Carl Ivar Ståhlen yhteisesti laatimassa kirjassa »1900-tals-svenska», 1970, s. 7). Sekä kilpailussa että sen ulkopuolella on huomautettu siitä, että hyviä »eskaloisimisen» vastineita löytyy uudissanoihin turvautumattakin myös suomesta: näkökulman mukaan joko *laajentaa* tai *kiihdyttää*. »De-eskaloisminen» vuorostaan voi olla *supistamista* tai *laannuttamista*.

eye liner. Tyypillinen mainoskielen angliisismi, siitä hankala, että sille ei ole esittä aivan yhtä tiivistä suomalaista vastinetta: *silmänrajausväri* kuulostaa enemmän selitykseltä kuin termiltä. »Silmirajetta» ehdotti cräs kilpailija, ja tuskin siinä muuta vikaa onkaan kuin että se tuntuu l i i a n suomalaiselta sopeutuakseen kosmetiikan kansainväliseen yhteissanastoon.

feed-back. Tämä kybernetiikan ja sähkötekniikan termi samoin kuin sen perustana olevan »itsesäätelyjärjestelmä»-käsitteen soveltaminen on muodinomaisesti leviämässä eri tieteenaloille, jopa yleiseen yhteiskunta- ja kulttuurikeskusteluun. Sen tähänastiset vastineet *takaisinkytkentä* ja *takaisinsyöttö* on kai tunnettu hätäratkaisuiksi, mutta parempaakaan ei näihin asti ole ollut tarjolla. Jo ennen kilpailun julistamista oli julkisuudessa kuitenkin viljelty myös uudistermiä *palautte*. Se esiintyi kilpailuehdotuksissakin, ja käytännössä se näyttää juuri tämän vuoden mittaan jatkuvasti vahvistaneen asemaansa. Näytteeksi yksi esimerkki, Helsingin yliopiston rehtorin Mikko Juvan tämänyksyisestä lukuvuoden alkajaispuheesta:

Yliopiston melkoinen riippumattomuus muusta yhteiskunnasta ei ole ollut omiaan hermistämään sen kuuloa yhteiskunnan tarpeille. Professorien kosketus oman alansa käytäntöön on tosin taannut tietyn palautteen, mutta tämä on nimenomaan yhteiskunnan nopean muutoksen kausina osoittautunut riittämättömäksi. (Helsingin yliopiston tiedonantoja 22/1971.)

Kävisikö tämä *palautte* »feed-backin» yleispäteväksi vastineeksi? Sen varjopuolella on, että sitä ei voida käyttää selvän teon nimien tehtävässä: voidaan puhua itsesääteilyjärjestelmässä ilmenevistä yksityisistä palautteista mutta ei oikein hyvin siitä, että järjestelmässä jatkuvasti tapahtuu »palautetta» (pro *palautusta* tai ehkä *palautusta*). Erityisesti kielitieteen termistön kannalta taas tuntuisi vähän hämmäntävältä se, että *palautus* saisi tällaisen uuden merkityksen entisen (»analogiateitse tapahtuva restituointi») lisäksi. Näistä haitoista huolimatta *palautteella* tuntuu olevan melkoisesti kannatusta. Kilpailussa sillä oli vain kaksi vakavasti otettavaa vastaehdokasta: toinen samakantainen *palautema*, toinen eri kannasta johdettu *takaistus*.

free-lancer. Useatkin kilpailijat esittivät vastineeksi sanaa *itsellinen*. Sen perinteellinen merkitys »(maaseudulla) tilapäis-ansioilla elävä, vakinaista tointa t. omaa maanviljelystä pitämätön tilalon henkilö» (NS) tuntuisi pikemmin tukevan kuin vastustavan tällaista uutta käyttöä. Sanaan ehkä liittyvä leikkimielisyyden vivahde voi sitä puolestaan enemmän keventää kuin raskauttaa. Jää kai ensi sijassa ammattikunnan omaksi asiaksi, tarttuako vai ei tähän ehdotukseen.

good-will. Tähän ilmaukseen liittyviä semanttisia yläsäveliä tuntuu olevan vaikea tavoittaa käännösteitse. Ehkä lähimäksi osuu parin osanottajan muistuttama *myötämieli*. Siitäkin on vaikea tyystin karsia »säälinomaisen myötätunnon» saattomiellettä, josta *good-will* on selvästi vapaampi.

grilli, grillata. Sana *grilli* on tehnyt pitkän retken latinan *craticulum*-sanasta ranskan, englannin ja ruotsin kautta suomeen, jossa se tunnusteli maaperää hiukan jo 1930-luvulla. (Suomen Messujen luettelossa 1936 mainitaan mm. »Kaasukoje ravintolakeittiöitä varten, liesiä ja grillejä tehokkaine puristeilma- ja kaasupolttimineen»; NS:n kok.) Koko tuon kaksituhattavuotisen vaelluksensa ajan sana on merkinnyt samaa kuin suomeen germaaniselta taholta lainattu mutta äänneasul-

taan paljon kotoisempi *parila* — niin jopa uusimmassa kehitysvaiheessaan, sillä ennen kuin *grilli* yleistyi Suomessa syömäpaikan nimeksi, meillä ennätti olla myös »parila»-nimisiä ruokapaikkoja. »Grillin» (= käytännössä »krillin», »rillin») ja »grillaamisen» tämänhetkistä yksinvaltaa tuskin voidaan nujertaa enempää demokraattisin kuin diktatorisin ottein, mutta edes vaihteeksi kannattaa pitää mielessä myös *parilaa* ja *pariloimista*, jotteivät aivan unohtuisi.

grynderi. Matti J. Lahti teoksessaan »Kuinka Helsinkiä on rakennettu» (1960, s. 297) selittää grynderin olevan »asunto-osakeyhtiön perustaja, joka omaan laskuunsa rakentaa ensin talon valmiiksi ja myy sitten siitä osakkeet asuntoa tarvitseville. Nimitys syntyi vasta toisen maailmansodan jälkeen. Virallisesti tällaisia rakentajia kutsutaan asunontuottajiksi». Tässä sitaatissa mainittu *asunontuottaja* tuntuu luontuvan *grynderin* vastineeksi, nimenomaan asiallissävyyseksi vastineeksi, sillä viime aikojen suomessa ja suomenruotsissa on *grynderillä* tunnetusti pyrkinyt olemaan »ei täysin myönteinen sisältö varsinkin sellaisen rakennusyrityksen nimityksenä, joka tekee laajoja maanhankintoja rakentaakseen ja myydäkseen asuintaloja suuressa mitassa, mikä toisinaan tapahtuu terveen yhteiskunnan suunnittelun eduista poikkeavasti». Äskeinen luonnehdinta on Torsten Steinbyltä, joka on Svenska modeord -kirjassa (s. 50—51) jäljittänyt pejoratiivisen »grynderin» vaiheita ruotsissa ja saksassa tasan sata vuotta taaksepäin, Saksan—Ranskan sodan jälkeen 1871 Saksassa alkaneeseen spekuloivien yhtiönperustajien kulta-aikaan eli *Gründerzeitiin*.

indoktrinoida, indoktrinaatio. Ei hyviä neutraalin sävyisiä vastine-ehdotuksia, sitä kirkkaampi Jussi Kallion väläys, jossa ehdotetaan kansankielen sanoja *purettaa* ja *puretus*. (Merkitys sama kuin yleisemmin tunnetulla *puputtamisella*, ts. »syötää toisen suussa valmiiksi pureskeltua ruokaa») Muistamista ansaitsee myös Tauno Penttisen huomauttama nykypäi-

vien slangisana *älyttää*, joka tarkoittaa melkein samaa ja tulee kantasanan merkityksenkin puolesta lähelle »indoktrinointia». Slangiin tämäkin sana on tullut kansankielestä: se on 'uskottamista' merkitsevänä kirjattu Hollolan murteesta jo 1930-luvulla.

informaali(nen). Joka yhteyteen sopivaa vastinetta tuskin on löydettävissä. Hyvä löydös on kilpailussa ilmi tullut, NS:sta puuttuva adjektiivi *kaavaton* (»loppupuoli iltaa oli kaavatonta yhdessäoloa», »kaavatonta pakinointia milloin mistäkin aiheesta», »suhtautuu alaisiinsa kaavattomasti»). Yhteyttä myöten ovat lisäksi käytettävissä *epänuodollinen* (englannin *informal*-sanan tarkin mutta samalla jäykin käännös), *vapaamuotoinen*, *leppoisa*, *rento*, *vapaa* (esim. keskustelu).

interventio. Sana oli pujahtanut kilpailujulistukseen turhaan: vanhastaan käytetty vastine *väliintulo* täyttää tehtävänsä edelleen hyvin.

kidnapata, *kidnappaus*. Hakuteoksissa esitetty »lapsenryöstö» ei ole tyhjentävä (kidnapata voidaan aikuisiakin), mutta pelkkä »ryöstö» ei tietysti käy sekään (ihmisen ryöstäminen ei välttämättä eikä edes tavallisesti ole kidnappausta). Käypä vastinepari sitä vastoin tuntuu olevan viimeaikaisissa uutisteksteissä käytetty *siepata*, *sieppaus* (tarvittaessa täsmennettyinä: *ihmissieppaus*).

kommandojoukot. Sanaa tarvitaan mm. ulkomaan uutisissa; Suomen puolustusvoimissa ei tällaisia joukkoja ole ainakaan rauhankäytön aikana. Tarkkaa terminologista vastinetta on vaikea sepittää, mutta uutiskielen tarpeiksi tuntuu riittävän vanhastaan tuttu, enimmäkseen kai ei-terminologisesti käytetty *iskujoukot* (NS: *iskujoukko* 'valiomiehistä koottu hyökkäysjoukko; yl. valiojoukko').

konfrontaatio. Tämän sanan vastineena joskus nähty *vastakkaisasetelma* (»kahden näkökannan vastakkaisasetelma») tuntuu kömpelöltä. Pelkkää *vastakkaisuutta* taas ei voi oikein ajatella, koska se merkitsee 'erilaisuutta, vastakohtaisuutta' yleensäkin, ei välttämättä kahden erilaisen tai vasta-

kohtaisen kannan välistä rintamanmuodostusta. Tässä suhteessa suppeamerkityksisempi ja havainnollisempi voisi olla *otsakkaisuus* (vastaavasti verbi-ilmaus *joutua otsakkain* = 'konfrontoitua').

koordinoida, *koordinaatio*. Kieliopin terminä näillä sanoilla on ollut Setälän lauseopin ensi painoksesta lähtien vastineet *rinnastaa*, *rinnastus*. Ne eivät kuitenkaan vastaa »koordinoimista» läheskään aina kieliopin ulkopuolella: nykyisen kielitajun mukaan voidaan kyllä »rinnastaa» esim. television ykkösohjelma kakkosohjelmaan (= 'pitää [ohjelmia] samaveroisina, vertailukelpoisina' tjs.), mutta tämä on toista kuin ykkös- ja kakkosohjelman »koordinointi» eli järjestäminen saman toimivan kokonaisuuden rinnakkaisiksi osiksi. Asiallisesti tällainen »koordinointi» tulee lähelle »integroitua» eli yhdistämistä ja »synkronointia» eli tahdistamista, mutta omaa täsmällistä vastinetta se silti tuntuisi vaativan. Kilpailu ei valitettavasti tuottanut kiistatonta vastine-ehdokasta; lautakunnan mitenkuten mahdollisesti arvioima *rinnata*: *rintaan* vaatisi astevaihtelunsa vuoksi totuttua aivan kuten alkupuolella puheena ollut *ennata*: *entaan*.

lay-out. Ei esittämiskelpoista uutta vastinetta. Tuskin sen tarvekaan on kovin huuhattava: vaikka englantilainen ilmaus tarkoittaa erityisesti painatteen typografistaiteellista sommittelua, luulisi pelkän *sommittelun* useimmissa käyttöyhteyksissä riittävän ilman selventäviä lisiä tai korvaavaa uudissanää. Mainosväen puhekielessä on englannin sana siltään hauskasti mukautettu suomen äänne- ja muotojärjestelmään: *leijata*, *leijaus*.

lotion. Aluksi sitaatti Suomen Kuvalehdestä 24/1971: »Sarjaan kuuluu kolme erityyppisen ihon aurinkovoidetta: vaahdot, lotion ja ohut öljy, kaikki pakattuina hauskalla kädensijalla varustettuun aerosolipulloon.» Englantilais-suomalainen sanakirja suomentaa tämän *lotionin* sanoilla 'liuos, hiusvesi, kauneusvesi'; yksikään näistä vastineista ei ehkä ole oikein termimäisen vetävä, mutta vetävämmäksi voi-

si osoittautua kilpailun jälkipuinnissa esiin noussut vastine *koste*. Äskeisen sitaatin johdosta vielä toinenkin huomautus: suihkeina käytettäväksi tarkoitettu aerosoli on suomeksi *sumute* tai *suihkute*. Ei siis tarvitse aina tarrautua »aerosoli»-sanaan enempää kuin *sumutteen* vielä suoranaisempaan englantilaiseen vastineeseen, mainoskielen muotisanaan »spray».

marginaalinen. Kilpailussa ehdotettiin mm. vastineita *ääreinen*, *liepeellinen*, *pieleinen*. Näistä »pieleinen» voi viitata jo reunaan sivumallekin ja »liepeellinen» synnyttää tahattomia sivumieliä; sopivin tuntuisi olevan *ääreinen*, jota on vanhastaan käytetty *perifeerisen* vastineena yhdys-sanassa *ääreishermosto* (vastakohta: *keskushermosto*). Substantiivista *reuna* ei saa johdetuksi yhtä luontevaa adjektiivia, mutta yhdyssanoissa *reuna* käy määriteosana siltään: *reunatapaus*, *reunailmiö* = »marginaalinen» tapaus, ilmiö.

meleerata. Tälle vanhastaan käytetylle tekstiilialan termille ei löytynyt kunnan vastinetta, eikä ehkä ollut tarpeen löytäkään: sanahan on samaa melko kotoiseksi tajuttua vierasperäisten sanojen tyyppiä kuin esimerkiksi *noteerata*, *poseerata*, *siteerata*.

motocross. Sana kuuluu vauhdinpidon kansainväliseen yhteiskieleen eikä siksi ole helppo korvata samanilmeisellä suomalaisella. Mahdollinen mutta vähän valjun tuntuinen on *maastoajo*, ehkä liiankin ryskeinen taas erään osanottajan ehdottama *röykkä*, *röykkäajo*.

pattern. Tätä sanaa ei semmoisenaan juuri näe suomenkielisissä teksteissä; sitaattilainan sijasta esimerkiksi kääntäjät mieluummin valitsevat lähimerkityksisen kotoisen sanan. Yleispätevää vastinetta ei kuitenkaan ole, eikä sitä kilpailukaan tuottanut. Eri yhteyksissä mahdollisia mm. seuraavat vastineet: *muoto*, *malli*, *kaava*, *kaavio*, *kuvio*, *hahmo*, *järjestelmä*.

planssi. Mm. arkkitehtialan puhekieleen kuuluva sana; asiatyylinen vastine lähinnä *piirustus*. Muita vastinemahdollisuuksia: *kuva*, *kuvaliite*, *piirros* (Cannelinin ruots.-suom. sanakirjassa sub *plansch* myös *kuvapiirros*).

postgraduate. Ei hyvää termimäistä vastinetta; tavallisesti joudutaan tyytymään selityksenomaiseen sanaliittoon *oppiarvon* (tai *perustutkinnon*) *jälkeinen* (koulutus, opiskelu). Pelkkä *jatko-* yhdyssanan määriteosana (*jatko/koulutus*, *-opiskelu*) ei ole yksiselitteinen mutta voi joissakin yhteyksissä käydä sujuvammasta vastineesta.

roll-on (-raikaste, -ripsiväri jne.). Kuten jo keväällä mainittiin, palkintolautakunta päätyi suosittamaan Veikko Pihlajamäen näppärää ehdotusta *kieppo*.

safe-guard. Katkelma lehtihaastattelusta: »Keskittyessään toimimaan atomivoiman rauhanomaisen käytön hyväksi on IAEA [kansainvälinen atomienergiajärjestö] statuuttiensa mukaisesti joutunut luomaan safeguard-järjestelmän» (US 25. 9. 1968). Sitaattilainana *safe-guard* tässä ja vastaavanlaisissa yhteyksissä turhan tuntuinen; käytettävissä on vilisemällä omintakeisia mahdollisuuksia: *turvallisuus-*, *turva-*, *suoja-*, *varmistus-*, *varojärjestelmä*.

sampoo. Sana luontuu jokapäiväiseen käyttöön sellaisenaankin, jos sen alku-*s* (*sh*) kielilautakunnan taannoisen suosituksen mukaan korvataan tavallisella *s*:llä. Varsin käyttökelpoinen olisi myös Jussi Kallion esiiin vetämä *pese*: se sopii ilman määritettä *pesuaineen* yleissynonymiksi, määritteellisenä sellaisiin yhdys-sanoihin kuin *autonpese* 'autonpesuaine', *ikkunanpese* 'ikkunanpesuaine', *astianpese* 'astianpesuaine' ja miksei myös *hius-* tai *tukanpese* 'sampoo'. *Pesuaineen* nimityksenä tällä sanalla on kansankielessä vanhat juuret: jo Kristfrid Ganander tietää sanakirjassaan kertoa, että *peset*: gen. *peseen* on »idem ac Soopa».

show. Tämän kirjoitusasultaan eksoottisen sanan lumovoimaa tuskin saadaan himmennetyksi hyvälläkään vastineella; sehän jäi tulokseksi eräästä taannoisesta yleisökilpailusta, jossa vastinetta kuulutettiin juuri tälle sanalle. Näytteeksi tämänkertaisen kilpailijain ehdotuksia: *huve*, *hosu*, *hössä*, *kimara*, *rehvas*, *rehvos*, *richa*, *richke*, *souve*, *souvi*, *sähkökkä*, *viuhkä*, *viuhe*.

singlelevy. Palkintolautakunta suositti »kiepon» keksijän Veikko Pihlajamäen ehdotusta *yksile*.

sofistikoitunut. Yleispätevää vastinetta tälle sanalle lienee turha etsiä. Sana on varsinkin lähtökielellään englannissa usein tyyllillisesti neutraali; näytteeksi poimito amerikkalaisesta asiatekstistä: »— the more technologically sophisticated the society, the greater the degree of specialization» (Science 11. 6. 1971 s. 1105). Osin jo englannissa mutta varsinkin sieltä muhin kieliiin lainautuessaan sana on saanut myös epämääräisen pejoratiivista merkityssävyä: »Kuvitelma joka minulla oli Hollywoodista oli blaseerattu, sofistikoitu» (Suomen Kuvalehti 8/1971). Neutraalissa käytössä voidaan ajatella yhteyden mukaan esimerkiksi sellaisia vastineita kuin (*pitkälle*) *kehittynyt*, *hienostunut*, *oppinut*, *taidokas*, *multikas*, pejoroituneessa käytössä taas sellaisia kuin *liikahienostunut*, *rikkiviisas*, *konstikas*. Näissä luulisi olevan valinnan varaa — ja joka haluaa osoittaa omaa sofistikaatiotaan, voi halutessaan käyttää edelleen myös sanaa *sofistikoitunut*.

sokki, sokki. Sanaa ei suomessa käytetä juuri muuten kuin lääketieteen terminä; muulloin englannin *shock* suomentuu tavallisesti sanoilla *isku*, *järkytys*, *kolaus* tms. NS tuntee kokeeksi esitetyn terminologisen vastineen *iske*. Olenaisesti parempaa ei kilpailu tuottanut. Jos tässäkin sanassa luovutaan *š*:stä *s*:n hyväksi, ei vastine tunnu kovinkaan tarpeelliselta: pelkkä *sokki* on sanahahmona naseva ja luontuu hyvin suomen äännejärjestelmään.

speedway. Sama pulma kuin *motocrossin* kohdalla. Pelkkä *vauhtiajo* tuntuu aika väljältä ja neutraalilta; kansankielen lukuisissa 'vauhtia' merkitsevissä sanoissa voisi olla vetävämpiäkin. Kilpailuehdotuksissa mainittuja mm. *uku* (vaikea taivuttaa), *vonka*.

(*sydän*)*infarkti*. Tätä konstikasta sanaa on viime vuosina yleisesti käytetty koronaari- eli sepelvaltimotaudin akuutista kohtauksesta, jonka puhekielisenä nimityksenä ennen oli melko vakiintuneesti *sydänveritulppa* tai lyhemmin *sydäntulppa*.

»Infarktia» alkoivat lääkärit kai suosia juuri siksi, että sen avulla saatiin hälvennetyksi yleisön keskuudessa tavallista käsitystä, jonka mukaan sydämen läpi tuollaisessa kohtauksessa tosiaan kulkisi jokin aineellinen »tulppa». Niin kuin Esko Koivusalo on huomauttanut, terminuudistus johti kuitenkin ojasta allikkoon: kevyen sanan sijaan tuli raskas ja sitä paitsi asiallisesti väärä, sillä *infarkti* ei varsinaisesti tarkoita tuollaista akuuttia kohtausta vaan sepelvaltimon (samoin aivotai munuaisherisuonen) pysyvää kudoskuoliota. Tämän kudoskuolion käsitteellä joudutaan yleistajuisissa yhteyksissä ope-roimaan paljon harvemmin kuin akuuttilla »sydäntulppalla», niin että osuvaa suomalaista nimitystä kaivataan oikeastaan vain jälkimmäiselle. Koivusalo on tehnyt hyvän tuntuisen ehdotuksen, jolla lienee kannatusta lääkäripiireissäkin: korvataan »sydän(veri) tulppa» ja sen sijasta käytetty »sydäninfarkti» joko täsmällisellä nimellä *sepelvaltimontukos* tai suoraan tämän lyhennöksellä *sepeltukos*, johon kehitys puhekielessä varmaan muutenkin helposti veisi.

supermarket. Kielilautakunta piti parhaana Jussi Kallion ehdotusta *suurostola*. Siihen sisältyvä *ostola* oli Uuden Suomen järjestämässä kilpailussa jo takavuosina ehdolla »osto(s)keskuksen» nimeksi mutta vapautui muuhun käyttöön, kun silloinen palkintolautakunta nosti voittajaksi »puhoksen». (*Suurostolan* sijasta näkyy viime aikoina olleen käytössä myös *suurmyymälä*, aikoinaan lähinnä »tavaratalon» vastineeksi tarkoitettu sana, josta E. A. Tunkelo on kirjoittanut jo Vir. 1918 s. 107. Suomen toistaiseksi suurimman supermarketin pinta-alan mukaan on lehdissä vilahtanut sellainenkin nimitys kuin *hehtaarinmyymälä*.)

teach-in-keskustelu. Parhaaksi vastineeksi katsottiin Pekka Sammallahten ehdottama *yleisökeskustelu*.

team. Paitsi *työryhmä* tuntuisi käyvän itäsuomalaiseen kansankieleen pohjautuva *työhye*; *team-work* jouduttaisiin silti kääntämään *ryhmätyöksi*. Kilpailussa oli

ehdotettu myös verbikantaista kollektiivi-johdosta *tekye*. Mitenkään mahdotonta ei olisi liioin englannin sanan lainaaminen asussa *tiimi*. Varsinkin puhekielessä tätä laina-asua jo käytetään, ja sen yleistymisen on kiinni vain siitä, tajutaanko se tyyllillisesti riittävän neutraaliksi ja asiallis-sävvyiseksi. Slanginomainen rentoilun sävy sillä ehkä toistaiseksi on rasituksenaan, kuten usein puhekielen nuorilla laina-sanoilla.

trench-coat. Muotikielen iätön muoti-sana, jolle ei tälläkään kertaa löytynyt kilpailukykyistä vastinetta. Siten 1970-luvun mainosväelle jää vapaa valta houkutella yleisöä tämän pukimien ostajiksi vaikka sillä lailla kuin eräessä lehti-ilmoituksessa tehtiin jo 1934: »Kevät-pukumme / Ulsterimme / Palttoomme sekä Trenchcoat'omme ovat laadultaan yli ja hinnoiltaan alle kaiken kilpailun.» (Esi-merkki NS:n aineskoelmista.)

trial. Korvattavuudeltaan samaa luokkaa kuin *motocross* ja *speedway*. Mahdolliselta tuntuisi Timo Laurilan ehdottama *lentoajo*.

underground. Maininnan ansaitsee Olavi Hämeen hauska ehdotus: *maahinen* (yhdyssanoissa *maahis/liike*, *-kirjallisuus*, *-muusiikki* jne.).

understatement. Sekä kilpailuehdotuksissa että jo varhemmin kielilautakunnassa on ollut puheena, että tämä ilmaus, oikeastaan antiikin tyyliopin *litoteesin* vastine, voidaan suomentaa *vähätelmäksi*.

visuaalista. Useat kilpailijat ehdottivat verbiä *nähtävöittää*. Palkintolautakunnassa katsottiin, että se voitaisiin korvata vielä hiukan sujuvammalla muodosteella *nähtävöidä* (vrt. kirjavoida = kirjavoittaa, väkevöidä = väkevöittää).

zoom, *zoomata*, *zoomaus*. Kirjoitusasun ja ääntämyksen erilaisuus (ja ääntämyksen horjuvuus: *tsuumata*, *suumata*, *tsooma-*

ta?) on tämän sanakolmikron haittana suomessa kuten ruotsissakin. (Ruotsin osalta ks. Lars Huldénin kirjoitusta Svenska modeord s. 143—144 ja Rolf Hillmanin kommenttia Språkvård 2/1970 s. 12.) Zoomobjektiivii on kyllä voitu kätevästi korvata *liukuobjektiivilla*, mutta samakantaista verbiä on vaikea ajatella: heikkoasteiset *liu'uttaa*, *liu'utus* tuntuvat liian hankalilta. Mahdollisia voisivat olla lähes synonyymiset *luistattaa* ja *luistatus*, ellei niihin niin helposti liittyisi 'tahattoman liukumisen, luisumisen' mielikuvaa: vrt. *köysi*, *kytkin luistaa*; *luistattaa kytkintä*. Asia jäi auki viimeksi Kotikielen Seuran kokouksessa, jossa sitä mietittiin miehissä, mukana mm. kamera-alan sanaston crinomainen tuntija ja kehittäjä maist. Vilho Setälä.

Kokonaisuutena kilpailu tuntuu hyvin täyttäneen tehtävänsä. Jo ennalta oli selvää, ettei kaikille yli neljällekymmenelle vierasperäisyydelle löydetäisi kiistatonta vastinetta; sitä ilahduttavampaa oli havaita, että näinkin monelle löytyi. Kilpailun tärkeimpiä opetuksia oli sen tutun huomion kertautuminen, että vierasperäisten sanojen korvaaminen omilla vaatii harkintaa tapaus tapaukselta: onko muukalaisuus niin häiritsevää, että se todella vaatii vastinetta? kuinka hyvin vastine luontuu muodostustavaltaan, asiasisällöltään, saattomielteiltään, tyyliarvoltaan? kuinka realistista kulloinkin on arvioida vastineen todella pääsevän käyttöön? Kielenhuolto joutuu pakosta kulkemaan keskietä silloin kun sen otettava kantaa äärimmäisen purismin ja äärimmäisen kansainvälisyyden »otsakkaisuuteen», ja mistä tuo keskietie löytyy, sen osoittaa yksityistapausten tarkkaaminen eri puolilta paremmin kuin mitkään käsiteelliset ohjelmajulistukset.

Terho Itkonen